

properly executed actions bring the desired result. The author characterizes the features of positive-negative ritual actions in the musical field as the concentration of theatrical components from the social life on the whole (according to E. Durkheim).

Key words: ritual, a cultural phenomenon, the creative action, didactic musical educational process.

UDC 781.033:782

RITUAL AS A CULTURAL PHENOMENON AND THE BASIS OF THE EDUCATIONAL-CREATIVE SHARES

Volkova Galina, post-graduate, National Academy of Culture and Arts Managerial Staff, Kyiv

The aim of this study is to identify the incentives of the ritual cultural events, including music education and creative actions.

The research methodology is the complex approach, determined by the ritual basis of cultural processes that is formed by folklore genesis and covered by a multidisciplinary principle, according to the works of B. Propp, B. Toporov, Durkheim, and also to musicology rhythm – the comparative positions of B. Asafiev and A. Losev's works.

The relevance of the problem. The background of the research is connected with the culture that pushes the idea of developing new principles, the culture core of which was formed through the ritual sphere [13]. The major publications on the mentioned problem (monographs, scientific articles, the materials of the literary monuments) have been analyzed. The study is based on the principles of the objectivity, consistency, logic, historicism. The study of the problem relating to the rituals began in the late 19th century. The ritual belonging to the sphere of the sacred, irrational, non-utilitarian as opposed to the profane, utilitarian, rational daily activities was studied in the works of W. Robertson-Smith [22], Durkheim [4], John Harrison [21] and other authors. In functionalism the ritual is considered as a symbol, an expression of social relations. E. Durkheim [4] developed a detailed classification of rituals by dividing them into negative or austere, and positive. A. van Gennep [3] investigated and described the ceremonies connected with the crises of the individual life cycle and calendar cycle events, combining them into the category of rites of passage. The symbolism of the ritual became one of the main themes of French structuralism (Levi-Strauss) [8], who considered it as a symbolic system. In ethology (K. Lorenz) [9] and ethological anthropology, rituals were seen as patterns of behavior, they carried out mainly a communicative function, and control functions of aggression, group consolidation and the formation of the system of cultural symbols. V. Turner [15], M. Eliade [21] and other foreign authors made an important contribution to the study of the ritual, too.

Results. The variety of forms of the ritual and the degrees of intensity of their display allows to «hug» all the variety of human and cultural displays, the substantial index of which are rudimentary organs of the so-called positive rituals impossible without musical components plugging in them. This last circumstance causes the special attention to the folded types of musical education.

Novelty. The scientific novelty is in the required independence of the theoretical ideas of the ritual background of specific cultural and educational campaigns, manifestation typologies of artistic and creative activities. The original tests can be seen in the relevant perspective, ceremonies, rituals, musical and educational institutions.

The practical significance. The materials can be used in the courses on cultural studies and art theory in higher and secondary schools of the arts and culture.

Key words: ritual, a cultural phenomenon, the creative action, didactic musical educational process.

Надійшла до редакції 18.11.2016 р.

УДК 379.8 18

МАСОВЕ СВЯТО ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Гайдукевич Катерина Анатоліївна, кандидат культурології,
викладач кафедри культурно-дозвілєвої діяльності,
Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ
gajdykevich@ukr.net

Розглядається масове свято як соціокультурний феномен сучасності, який є важливою складовою особистісного зростання людини. Аналізується семантико-етимологічна сутність поняття «свято» у працях науковців. Досліджується феноменологія свята в контексті святкової культури та виокремлюються основні концепції у вивченні святкової культури. Серед останніх емпірично-описова концепція, «школа запозичення», трудова концепція, ігрова концепція, світоглядна концепція. Зважаючи на складність характеру свята, автором виявляються численні підходи науковців до класифікації свят у різні історичні епохи.

Ключові слова: свято, святкова культура, концепції свята, класифікація свят.

Постановка проблеми. Суттєві зміни в сучасній святковій культурі знайшли своє відображення у масовому святі як поліфункціональному суспільному явищі, призвівши до трансформації людських цінностей і призводить до віртуалізації масових свят і видовищ, що перетворюються на об'єкти споживання масової культури та позбавляють свята основоположних функцій. Однак, незважаючи на соціально-культурні зміни, що відбуваються в суспільстві, потреба людини в святі не зникає, і навіть навпаки – зростає. А розвиток засобів масової інформації, віртуалізація масової культури породжують пошук таких нових святкових форм, типів та інтерпретацій, що відповідають потребам і вимогам сучасного суспільства.

Стан наукової розробки проблеми. Проблема дослідження масових свят як соціокультурного феномену неодноразово ставала об'єктом дослідження науковців. Комплексний підхід до вивчення свята представлений у працях О. Беніфанда, К. Жигульського, А. Мазаєва, М. Мізова, А. Обертинської, Я. Ратнера; організаційно-постановочні аспекти масового дійства висвітлені у роботах В. Вовкуна, Б. Глан, А. Горбова, А. Жаркова, Д. Мухарського, М. Сегала, А. Сіліна, Д. Тихимирова, Й. Туманова, А. Чечьотіна, Б. Шарварка, І. Шароєва; соціально-педагогічні аспекти свята відображені в працях А. Белоусова, Д. Генкіна, А. Коновича, Л. Лаптевої, А. Луначарського, О. Рубба, М. Хренова; соціальна роль свята в народній культурі обґрунтовуються в роботах В. Алексєєва, О. Воропая, О. Курочкіна, В. Проппа, О. Потебні, І. Снегірьова, П. Шейна та ін.

Мета дослідження. Здійснити аналіз поняття «масове свято» та обґрунтувати концептуальні підходи до класифікації масових свят у контексті сучасної святкової культури.

Виклад основного матеріалу. Ретроспекція становлення та розвитку масових свят доводить, що значення свята як багатогранного суспільного явища складно переоцінити. Багатоденні святкові дійства на вулицях Стародавньої Греції, тріумфальні ходи Стародавнього Риму, середньовічні містерії Західної Європи, традиційна гра в «Майського короля» у феодальній Англії, яскраві карнавали Італійського Відродження, традиційні театралізовані процесії у середньовічних містах, святкування Великої французької буржуазної революції, старослов'янські «ігрища», російські народні гуляння, дореволюційні народні свята і масові гуляння, театралізовані свята та вистави періоду революції чи Громадянської війни, стадіонні вистави та театралізовані концерти повоєнного періоду, всенародні ювілейні урочистості й свята періоду СРСР, масові свята незалежної України – різновиди масових святкових дійств, що століттями супроводжували найвизначніші події історії. За допомогою свята як важливого фактору аккультурації, здійснюється прийняття тих суспільних норм і цінностей, що існують у соціокультурному середовищі. Виступаючи універсальною формою збереження та трансляції ціннісно-сміслових установок культури, свято не лише здатне відображати відносини між людиною та суспільством, але й загострювати соціально-культурні питання конкретної історичної епохи. Відтак, суттєві зміни, викликані негативними суспільними тенденціями, актуалізують етимологічну сутність поняття «свято».

В енциклопедичному словнику Ф. Брокгауза та І. Ефрона поняття «свято» трактується як «священні дні, встановлені сінайським законодавством. Відмінність їх від звичайних полягала, по-перше, у свободі та спокої від роботи; по-друге, в урочистих жертвоприношеннях притаманних святку; по-третє, в деяких обрядах і церемоніях» [18; 940].

Тлумачний словник сучасної української мови містить таке визначення поняття «свято» як «день або дні, коли урочисто відзначають видатні події, знаменні дати; урочистості, влаштовані на честь кого-, чого-небудь; важлива радісна подія, а також день, коли вона сталася» [4; 1043]. А. Пігалев у «Культурологія. XX век. Энциклопедия» зазначає, що свято є відрізок часу, протиставлений будням, що характеризується радістю та урочистістю на честь кого або чого-небудь, суттєво пов'язаний зі сферою сакрального, відзначається в культурній або релігійній традиції як інституціоналізована дія, яка забезпечує його учасникам максимальну причетність до цієї сфери [9; 134].

Аналіз наукової літератури доводить, що одним із перших визначення поняття «свято» запропонував російський дослідник І. Снегірьов у праці «Русские простонародные праздники и суеверные обряды». На думку дослідника, саме слово «праздник» виражає «упразднение», свободу від повсякденної праці, поєднану з веселощами і радістю. Свято є вільним часом, обряд – знаменною дією, прийнятим способом урочистих дій» [15; 5].

А. Мазаєв у праці «Праздник как социально-художественный феномен» визначає свято як соціально-естетичний феномен, адже переконаний, що саме «естетика може, користуючись своїми методами і частково методами мистецтвознавства, залучити в сферу наукового вивчення свята ті теоретичні відомості, зібрані філософією та соціологією у зв'язку з розглядом вільного часу як соціальної і культурної категорії» [10; 6].

М. Бахтін у роботі «Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса» розглядав свято як первинну форму людської культури, а конкретно-історичним зразком свята, на

думку дослідника, виступає середньовічний карнавал, у якому друге життя народу оформлене ігровим способом. Аналіз наукової літератури доводить, що саме М. Бахтін заклав основу для розгляду свята як культурологічного явища, виділивши у ньому такі стійкі категорії як «святкове світосприйняття», «святковий час», «святковий простір», «святкова свобода» та «святковий сміх» [1; 234].

Польський соціолог К. Жигульський у праці «Праздник и культура» репрезентує свято як ефективний засіб впливу на духовний світ людини, зазначаючи: «Свято – дзеркало своєї епохи. За створеними народом святами можна аналізувати політичне, історичне та духовне життя суспільно-економічної інформації, визначити ідеї, інтереси та прагнення різних соціальних прошарків суспільства» [7; 5]. І визначаючи важливу соціологічну особливість свят стверджує, що, безпосередньо беручи участь у святах, народ отримує можливість розкрити та творчо виразити себе як історичний об'єкт.

Культурологічне осмислення феномену свята дає підстави Г. Проніній осмислити свято з чотирьох позицій:

– «Життя – не свято, свято – не життя», де свято постає як модельна іншість реальної дійсності, компенсаторна форма вирішення існуючих суперечностей;

– «Життя як свято, свято як життя», де свято – форма самого життя, що пронизує і суспільне життя, і побут, і моду, і архітектуру, і суспільну поведінку (на прикладі культури XVIII ст.);

– «Життя – в святі, свято – в житті», де свято виступає як сфера непередбачуваної реально-практичної поведінки, що містить у собі загрозу конфлікту;

– «Життя є свято, свято є життя», де свято є відображенням життя, яке конструє свято за власним образом і подобою [13].

Незважаючи на те, що спроби визначити поняття «свято» були здійснені ще в античну епоху, віднайти загальноприйнятне та універсальне визначення цього феномену не є можливим. Проте, протягом тривалого часу чимало дослідників у межах різних наук намагалися розглянути феноменологію свята в моделях святкової культури. Аналіз наукової літератури дає підстави визначити такі основні концепції свята:

1) *емпірично-описова концепція* (І. Сахаров «Сказания русского народа», 1841; І. Снегірьов «Русские простонародные праздники и простонародные обряды», 1837-1839, О. Терещенко «Быт русского народа», 1847-1848;

2) *міфологічна концепція* (О. Афанасьєв «Поэтические воззрения славян на природу», 1866-1869, Ф. Буслаєв «Бытовые слои русского эпоса», 1887, О. Потебня «О мифологическом значении некоторых поверий и обрядов», 1865;

3) *різновид міфологічної концепції – школа запозичення* (Є. Анічков «Весенняя обрядовая песня на Западе и у славян», 1903, В. Міллер «Русская масленица и западноевропейский карнавал», 1884, О. Веселовський «Румынские, славянские и греческие колядки», 1883;

4) *трудова концепція* (В. Пропп «Русские аграрные праздники», 1963, В. Чичеров «Зимний период русского народного земледельческого календаря XVI-XIX веков», 1957;

5) *ігрова концепція* (Й. Гейзінга «Человек играющий», 1938;

6) *світоглядна концепція* (М. Бахтін «Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса», 1965.

Засновником *емпірично-описового* напрямку є етнограф і фольклорист І. Снегірьов, який детально проаналізував російські народні свята у їх різноманітності, акцентуючи увагу на соціологічному та естетичному наповненні. Дослідник виявив принципові відмінності між різними святами. Роботу І. Снегірьова в зазначеному напрямі продовжили І. Сахаров і О. Терещенко, хоча загальної теорії свята їм визначити не вдалося, проте їхня заслуга полягає у тому, що вони звернули увагу на суттєве ставлення святкувань до вільного часу, зробили спробу періодизації свят за сезонами, що покладено в основу циклічної концепції свята.

Спроба розробити загальну теорію свята належить О. Афанасьєву, Ф. Буслаєву та О. Потебні, які, започаткувавши «солярну» концепцію свята, пояснили його походження залишками релігії поклоніння сонцю древніми слов'янами. Грунтуючись на своїй теорії, дослідники намагалися типологізувати свята за допомогою теоретичного припущення щодо погляду людей на природу як на боротьбу літа та зими. Прихильники цього напрямку визнавали світоглядну самостійність свята як явища духовної культури, незалежного від процесів праці та вказали на приналежність святкових днів до кризових, переломних моментів у житті природи.

У XIX ст. панування міфологічної школи поступово змінилося пануванням *школи запозичення*, представники якої вивели вивчення російських народних свят за межі національної ізоляції. Зокрема,

у своїй роботі «Румынские, славянские и греческие колядки» О. Веселовський намагався продемонструвати схожість слов'янських, румунських, візантійських і античних обрядів, аналізуючи їх за тривалістю проведення, головними персонажами, атрибутикою тощо [5].

Найпоширенішою серед етнографів радянської науки вважається *трудова концепція свята*, в основі якої суспільно-трудова діяльність людини, що розглядається як єдине джерело свята, що впливає на формування обрядово-ритуальних форм і святкового календаря. Яскравим представником цієї теорії вважають В. Чічерова, який вивчав зв'язок свята з працею. У своїй роботі «Зимний период русского земледельческого календаря XVI-XIX вв.» автор аналізує семантичні та змістові аспекти російських аграрних свят, проте інші види залишаються поза межою його дослідження [17].

Різновидом трудової теорії є концепція В. Проппа, викладена у праці «Русские аграрные праздники». Дослідник формулює свою теорію на основі таких передумов: в основі народних святкування лежить дохристиянська міфологія, а магічне змістове наповнення обрядово-видовищних форм, свята та розваги є своєрідним продовженням праці [14].

Популярною вважається концепція голландського історика культури Й. Гейзінги, представлена у його роботі «Людина, що грає», присвячена дослідженню феномену гри та її впливу на духовне життя людини. Й. Гейзінга визначає гру як добровільну дію або заняття, що «здійснюється всередині встановлених меж місця та часу за добровільно прийнятими, але абсолютно обов'язковими правилами з метою, що в ньому полягає, та супроводжується почуттям напруження і радості, а також усвідомленням «іншого буття», ніж буденного життя» [16; 18]. Автор стверджує, що гра є першочерговим імпульсом людської історії, що дав життя і обумовив собою розвиток всіх форм культури, а також суспільних інститутів.

Аналіз наукової літератури доводить, що найбільш концептуально чіткою є концепція святкової культури у теорії М. Бахтіна. Згідно з якою свято виголошує народний ідеал життя, з яким першочергово пов'язане. «Святкування (будь-яке) – важлива первинна форма людської культури. Її не можна вивести і пояснити з практичних умов і цілей суспільної праці або – ще більш вульгарна форма пояснення – з біологічної (фізіологічної) потреби в періодичному відпочинку. Святкування завжди мало істотний і глибокий смисловий, світоглядний зміст» [1; 13]. Оскільки свято – складне соціально-культурне явище, це дає підстави говорити не лише про концептуальність підходів до визначення його природи, але й визначає можливість для існування різних підходів для його класифікації.

Одним із перших запропонував класифікувати масове свято І. Снегірьов, який поділяв свята на рухливі та нерухливі, виняткові й буденні, сільські й міські, вітчизняні й запозичені. Не зважаючи на відсутність методологічної основи, запропонована науковцем класифікація відображала найперші кроки науки про свята [15].

Т. Бернштам, досліджуючи етнічні свята, пропонує поділяти календарні свята на великі/головні/річні та малі/напівсвята. До великих свят належать різні за походженням свята, відомі усьому населенню (церковні та не встановлені церквою), а до малих – свята, що відзначалися одним селом, «переддень» або продовження великих свят, особливо сакральні дні [2; 137]. Польський соціолог К. Жигульський, запропонував декілька принципів класифікації свят: за характером і частотою проведення (періодичні та неперіодичні); у контексті історичного розвитку (старі й нові); за часовою приналежністю (постійні і непостійні свята); у контексті просторового масштабу святкування (місцеві, локальні, регіональні, національні, державні) [7].

У XX ст. найпоширенішими вважалися класифікації свят за порами року, сезонами, календарем, за релігійною ознакою (релігійні, нерелігійні), за аналогією до театральних жанрів, до якої схилилася значна частина мистецтвознавців, сценаристів та режисерів. Основою для поділу були або сценарно-режисерські форми жанрового втілення (масове видовище, карнавальна хода) або майданчик дії (стадіон, парк, вулиця тощо).

Інший принцип класифікації свят запропонував болгарський науковець М. Мізов, який вважав доцільним розподіляти свята на два напрями: 1) зважаючи на основні сфери суспільного життя (побутові, культурні, політичні, релігійні); 2) враховуючи особистісні й суспільні особливості (сімейні, особисті, національні, міжнародні) [11; 55].

Радянський дослідник Д. Генкін, зважаючи свято багатоманітнім складним явищем, зазначав, що єдиної класифікації для всіх часів запропонувати не можливо. Доречним, на його думку, буде розподіл свят за типом святкової ситуації, оскільки вона ґрунтується на принципах суспільної значимості та масштабності святкової події. Тому він визначив три основні групи свят: загальні, ті, що відповідають найбільш масштабним, великим подіям; локальні, що мають значення для певної

спільноти, яка щось святкує (професійні свята, святкові дні міст, сіл, учбових закладів, установ); особистісні, що мають значення для окремої особистості, сім'ї, групи людей [6; 57]. Разом із тим, всередині кожного виду можлива певна кількість градацій за змістом та типом спільноти. А оскільки межі свят надзвичайно рухливі, то будь-яка спільнота святкуючих людей стає яскравим, святковим видовищем для інших, залучаючи їх до свята і викликаючи у них подібні позитивні емоції.

Д. Бурменська запропонувала класифікацію свят, що сприяє розкриттю сутності свята як соціального феномену та базується на критеріях розміру групи, яку вони зберігають. Вона виокремлює свята, що зберігають великі (етноси, народи) та малі (сім'я, трудовий колектив) групи. Проте, критерієм розподілу свят, на думку дослідниці, може виступає ще й міра суспільної значимості свята для членів колективу, міра їх участі та розподілу цінності конкретного свята, що дає підстави типологізувати свята на такі, що зберігають цілу групу (Новий рік) або певну її частину (День Святого Валентина). Релігійні свята, на думку Д. Бурменської, можуть належати до першого типу, якщо держава має одну конфесію, або до другого, якщо вона поліконфесіональна. До другого типу належать й етнічні свята в багатонаціональній країні. Свята другого типу зберігають групу всередині групи, а тому за відсутності терпимості можуть призвести до конфліктних ситуацій [3].

Г. Карпова пропонує класифікацію свят у контексті соціологічного аналізу, пов'язану з визначенням їх місця у соціальному просторі. Відповідно до цього, вона виокремлює свята: за сферами діяльності (політичні, економічні, релігійні, культурні, побутові); за діапазоном свят (особисті, сімейні, колективні/групові, місцеві або регіональні, свята етноса/нації, загальнодержавні/загальнонародні, всесвітні); за демографічними ознаками (жіночі, чоловічі, юнацькі, дитячі, свята для похилих людей [8].

В. Попова пропонує типологію свят, основою якої є відновлення в святі ставлення до пам'яті минулого, що впливає на зміну самоідентифікації соціуму. Так, дослідниця, вивчаючи свято як форму культурної пам'яті, пропонує виокремлювати три типи свят:

– свято-реконструкція (свята, що обґрунтовують теперішнє через сакралізацію та репрезентацію минулого – Велика Жовтнева революція, День міжнародної солідарності трудящих, День перемоги);

– свято-витіснення (свята, що витісняють із культурної пам'яті певні фрагменти минулого за рахунок їх заміни символічно переробленою пам'яттю про події – День захисника Вітчизни, День народної єдності, День подружньої любові та сімейного щастя);

– свято-закріплення (свята, що виконують функцію ствердження вже існуючого світопорядку за допомогою додаткового промовляння основних цінностей – Міжнародний жіночий день, День весни та праці, всі професійні свята, паради фізкультурників у радянську епоху) [12; 20].

Святковий календар сучасної України складається з різноманітних свят: релігійні, державні, професійні, календарно-обрядові, міжнародні, кількість та різноманітність яких унеможливує їх висвітлення в межах даного дослідження. Проте, визначити перелік офіційних державних свят не є проблематичним. Офіційними державними святами вважаються святкові неробочі дні, коли роботодавці зобов'язані надати своїм працівникам оплачувані вихідні. Офіційний статус неробочих днів у сучасній Україні мають такі свята: Новий рік, Різдво Христове, Міжнародний жіночий день, Великдень, Трійця, День міжнародної солідарності трудящих, День Перемоги, День Конституції України, День Незалежності України, День Захисника України. Незважаючи на те, що нині масовому святу доводиться переживати суттєві трансформації, викликані глобалізаційними процесами, воно і надалі залишається важливою соціокультурною інституцією, яка, задовольняючи потреби людини в святковому, формує особливості культурного світу особистості та стає одним із методів її інкультурації.

Здійснене дослідження дає підстави зробити наступні *висновки*. Поняттєвий аналіз свята доводить, що у більшості енциклопедичних словників та наукових працях свято розглядається як день або дні, коли урочисто відзначають видатні події, як свобода та спокій від роботи, як святковий день, присвячений відпочинку або пам'ятній події суспільного, державного значення. Аналіз наукової літератури дозволяє виокремити такі концепції у вивченні святкової культури: емпірично-описова, міфологічна, школа запозичення, трудова, ігрова та світоглядна. Дослідження дозволило обґрунтувати різні підходи до класифікації свят. Серед них виокремлено класифікації Т. Бернштам, Д. Бурменської, Д. Генкіна, К. Жигульського, Г. Карпової, М. Мізова, В. Попової, І. Снегірєва.

Перспективами *подальшого дослідження* може бути розкриття структури та складових масового свята як форми масової культури.

Список використаної літератури

1. *Бахтин М. М.* Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. М. Бахтин. – 2-е изд. – М. : Худ. лит., 1990. – 543 с.
2. *Бернштам Т. А.* Будни и праздники: поведение взрослых в русской крестьянской среде (XIX – нач. XX в.) / Т. А. Бернштам // Этнические стереотипы поведения. – М., 1985. – С. 120-153.
3. *Бурменская Д. Б.* Праздник как средство самосохранения социальной группы [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09. 00. 11 / Д. Б. Бурменская. – Чита, 2011. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/prazdnik-kak-sredstvo-samosokhraneniya-sotsialnoi-gruppy>.
4. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / кер. вид. проекту П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак. – Київ : Вид. центр «Просвіта», 2005. – 1332 с.
5. *Веселовский А.* Румынские, славянские и греческие коляды / А. Веселовский // Разыскания в области русского духовного стиха : зап. императорской Академии наук. – 1883. – Т. 45, ч. 7. – С. 97-241.
6. *Генкин Д. М.* Массовые праздники / Д. М. Генкин. – М. : Просвещение, 1975. – 140 с.
7. *Жигульский К.* Праздник и культура / К. Жигульский. – М. : Прогресс, 1985. – 336 с.
8. *Карпова Г. Г.* Праздник в контексте социальных изменений [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. социол. наук : 22. 00. 06 / Г. Г. Карпова. – Саратов, 2001. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/prazdnik-v-kontekste-sotsialnykh-izmenenii>.
9. *Культурология. XX век* : энциклопедия / [гл. ред. С. Я. Левит]. – Т. 2. – СПб. : Унив. кн., 1998. – 447 с.
10. *Мазаев А. И.* Праздник как социально-художественное явление / А. И. Мазаев. – М. : Наука, 1978. – 393 с.
11. *Мизов Н.* Праздник как общественное явление / Н. Мизов. – София, 1966. – 124 с.
12. *Попова В. И.* Праздник как форма культурной памяти: государственные праздники России XX-начала XXI вв. [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. культурологии : 24.00.01 / В. И. Попова. – Екатеринбург, 2011. – Режим доступа: <http://elar.uifu.ru/bitstream/10995/3717/3/urgu0876s.pdf>.
13. *Пронина И. Н.* Феномен праздника в контексте отечественной культуры [Электронный ресурс] : автореф. ... канд. филос. наук : 24.00.01 / И. Н. Пронина : Саранск, 2001. – Режим доступа:<http://www.dslib.net/teorja-kultury/fenomen-prazdnika-v-kontekste-otechestvennoj-kultury.tml>.
14. *Пропп В. Я.* Русские аграрные праздники: (Опыт историко-этнографического исследования) / В. Я. Пропп. – СПб. : Терра – Азбука, 1995. – 176 с.
15. *Снегирев И. М.* Русские простонародные праздники и суеверные обряды / И. М. Снегирев. – М. : В университетской типографии, 1837. – 246 с.
16. *Хейзинга Й.* Homo Ludens. Человек играющий : ст. по истории культуры / Й. Хейзинга ; пер. Д. В. Сильвестрова. – М. : Прогресс-Традиция, 1997. – 416 с.
17. *Чичеров В. И.* Зимний период русского земледельческого календаря XVI-XIX вв. / В. И. Чичеров. – М., 1957. – 236 с.
18. *Энциклопедический словарь* : [в 41 т.] / [под ред. И. Е. Андреевского, К.К.Арсеньева, и Ф. Ф. Петрушевского]. – СПб : Изд. Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – 1890–1904. – Т. 48 (XXIVA) : Полярное сияние – Прая. – 1898. – 958 с.

References

1. *Bakhtyn M. M.* Tvorchestvo Fransua Rable y narodnaia kultura srednevekovia y Renessansa / M. M. Bakhtyn. – 2-e yzd. – M. : Khud. lyt., 1990. – 543 s.
2. *Bernshtam T. A.* Budny y prazdnyky: povedeniye vzroslykh v russkoi krestianskoi srede (XIX – nach. XX v.) / T. A. Bernshtam // Etnicheskiye stereotypy povedeniya. – M., 1985. – S. 120-153.
3. *Burmenskaia D. B.* Prazdnyk kak sredstvo samosokhraneniya sotsyalnoi hruppy [Elektronnyi resurs] : avtoref. dys. ... kand. fylos. nauk : 09. 00. 11 / D. B. Burmenskaia. – Chyta, 2011. – Rezhym dostupa: <http://www.dissercat.com/content/prazdnik-kak-sredstvo-samosokhraneniya-sotsialnoi-gruppy>.
4. *Velykiy tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* / ker. vyd. proektu P. M. Movchan, V. V. Nimchuk, V. Y. Klichak. – Kyiv : Vyd. tsentr «Prosvita», 2005. – 1332 s.
5. *Veselovskiy A.* Rumynskyye, slavianskyye y hrecheskyye koliady / A. Veselovskiy // Razyskaniya v oblasti russkoho dukhovnoho stykha : zap. ymperatorskoi Akademyy nauk. – 1883. – T. 45, ch. 7. – S. 97-241.
6. *Henkyn D. M.* Massovyye prazdnyky / D. M. Henkyn. – M. : Prosveshcheniye, 1975. – 140 s.
7. *Zhyhul'skiy K.* Prazdnyk y kultura / K. Zhyhul'skiy. – M. : Prohress, 1985. – 336 s.
8. *Karpova H. H.* Prazdnyk v kontekste sotsyalnykh yzmeneniy [Elektronnyi resurs] : avtoref. dys. ... kand. sotsyol. nauk : 22. 00. 06 / H. H. Karpova. – Saratov, 2001. – Rezhym dostupa: <http://www.dissercat.com/content/prazdnik-v-kontekste-sotsialnykh-izmenenii>.
9. *Kulturolohiya. XX vek* : entsyklopediya / [hl. red. S. Ya. Levyt]. – T. 2. – SPb. : Unyv. kn., 1998. – 447 s.
10. *Mazaev A. Y.* Prazdnyk kak sotsyalno-khudozhestvennoe yavleniye / A. Y. Mazaev. – M. : Nauka, 1978. – 393 s.
11. *Myzov N.* Prazdnyk kak obschestvennoe yavleniye / N. Myzov. – Sofyia, 1966. – 124 s.
12. *Popova V. Y.* Prazdnyk kak forma kulturnoi pamiaty: hosudarstvennyye prazdnyky Rossyy XX-nachala XXI vv. [Elektronnyi resurs] : avtoref. dys. ... kand. kulturolohiyy : 24.00.01 / V. N. Popova. – Ekaterynburh, 2011. – Rezhym dostupa: <http://elar.uifu.ru/bitstream/10995/3717/3/urgu0876s.pdf>.

13. *Pronyna Y. N.* Fenomen prazdnika v kontekste otechestvennoi kultury [Elektronnyi resurs] : avtoref. ... kand. fylos. nauk : 24.00.01 / Y. N. Pronyna : Saransk, 2001. – Rezhym dostupa: <http://www.dslib.net/teorja-kultury/fenomen-prazdnika-v-kontekste-otechestvennoj-kultury.html>.
14. *Propp V. Ya.* Russkyye ahrarnyye prazdniky: (Opyt ystoryko-ethnografycheskoho yssledovaniya) / V. Ya. Propp. – SPb. : Terra – Azbuka, 1995. – 176 s.
15. *Snehyrev Y. M.* Russkyye prostonarodnyye prazdniky y suevernyye obriady / Y. M. Snehyrev. – M. : V unyversytetskoi Typografyy, 1837. – 246 s.
16. *Kheizynha Y.* Homo Ludens. Chelovek yhraiuschy : st. po ystoryy kultury / Y. Kheizynha ; per. D. V. Sylvestrova. – M. : Prohress-Tradytsiya, 1997. – 416 s.
17. *Chycherov V. Y.* Zymnyi peryod russkoho zemledelcheskoho kalendara XVI-XIX vv. / V. Y. Chycherov. – M., 1957. – 236 s.
18. *Энцыклопедический словарь* : [v 41 t.] / [pod red. Y. E. Andreevskoho, K. K. Arseneva, y F. F. Petrushevskoho]. – SPb. : Yzd. F. A. Brokhauz, Y. A. Efron. – 1890–1904. – T. 48 (XXIVA) : Poliarnoe syianyie – Praia. – 1898. – 958 s.

МАССОВЫЙ ПРАЗДНИК КАК СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН

Гайдукевич Екатерина Анатольевна, кандидат культурологии,
преподаватель кафедры культурно-досуговой деятельности,
Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев

Рассматривается массовый праздник как социокультурный феномен, который является составляющей личностного роста человека. Анализируется семантико-этимологическая сущность понятия «праздник» в трудах исследователей. Рассматривается феноменология праздника в контексте праздничной культуры и выделяются основные концепции в изучении праздничной культуры. Среди последних анализируются эмпирически-описательная концепция, «школа заимствования», трудовая концепция, игровая концепция, мировоззренческая концепция. Учитывая сложность характера праздника как социально-культурного феномена, анализируются многочисленные подходы ученых к классификации праздников в разные исторические эпохи.

Ключевые слова: праздник, праздничная культура, концепции праздника, классификация праздников.

A MASS FESTIVAL AS A SOCIAL AND CULTURAL PHENOMENON

Gaidukevych Katerina, candidate of culturology,
Teacher of Cultural and Leisure Activities Department of
Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv

The article considers the mass festival as a socio-cultural phenomenon of the present day, which is an important part of personal growth of individual. The author analyzes the semantic and etymological essence of the concept of «festival» in the writings of scholars and researchers. Consideration is being given to the phenomenology of festival within the framework of the festive culture. Given the complexity of the nature of the festival as a socio-cultural phenomenon, the author analyzes numerous scientific approaches to classification of festivals in different historical epochs.

Key words: celebration, festive culture, festive concepts, classification of celebrations.

UDC 379.8

A MASS FESTIVAL AS A SOCIAL AND CULTURAL PHENOMENON

Gaidukevych Katerina, candidate of culturology,
Teacher of Cultural and Leisure Activities Department of
Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv

The aim of this paper is to analyze the concept of «mass festival» and justify the conceptual approaches to the classification of mass festivals in the meaning of modern festive culture.

Research methodology. Consideration was given to scientific works that are considered to be fundamental within the framework of the study of the designated topic. Also, encyclopedic and reference materials were used to clarify the categorical terms and concepts.

Results. In the process of study of semantic and etymological essence of the concept of «mass festival» was found that in the work of scientists and researchers, as well as in the majority of encyclopedic dictionaries and scientific works, the festival is considered mainly as: day or days when significant events of personal or social importance solemnly celebrated; day for rest; freedom from daily activities combined with fun and joy. Marked key concepts of the festive culture (empirical-descriptive, mythological, «loan school», labor, playing and worldview concepts) give grounds for scientific substantiation of mass festival.

Analysis of different scientific approaches to classification of festivals (T. Bernshtam D. Burmenska, D. Genkin, K. Zhygul'skyi, G. Karpova, M. Mizov, V. Popova, I. Snegiryov) demonstrates the ability of mass festival to expand communication boundaries and meet the needs of people in celebration.

Novelty. The article attempts to analyze different approaches of scientists concerning the formation of mass festival as scientific research category, which within the context of festive culture can become an important factor of acculturation of personality.

Practical significance. Researchers of the specified topic can use the article for further thorough study of aspects of mass festival.

Key words: celebration, festive culture, festive concepts, classification of celebrations.

Надійшла до редакції 10.11.2016 р.

УДК 791.6

МАСОВЕ ВИДОВИЩЕ: СИМВОЛІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ФОРМИ

Чернишевич Наталія Іванівна, кандидат мистецтвознавства,
Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ
aspirantura-knukim@ukr.net

Розкрито символічний зміст масового видовища, наведено його форми, зокрема форми комунікаційних масових видовищ, художньо-естетичні принципи яких визначаються їх взаємодією з глядачами: свято, карнавал, балаган та ін. З'ясовано сутність понять «культ», «ритуал», звернено увагу на взаємозв'язок ритуалу та гри. Розглянуто характерні ознаки свята, його культовий смисл; специфіку карнавалу, балагану, театралізованого тематичного обрядового дійства, театралізованої вистави. Відзначено, що всі названі форми сучасного масового видовища є як самостійними жанровими одиницями, так і синтетичними формами в залежності від тематики і соціального призначення цього видовища.

Ключові слова: видовище, ритуал, культ, свято, карнавал, балаган, театралізоване тематичне обрядове дійство, театралізована вистава.

Постановка проблеми. Для теорії культури аналіз видовищ має особливе значення, оскільки дає змогу розглядати ті її елементи, що постійно передаються традицією і поновлюються в кожному поколінні, а також її нові елементи, нинішню епоху та її тенденції, прагнення і проблеми. Видовище – явище, яке може виникнути лише там, де є культурні традиції. Видовище є приводом для осмислення майбутнього, створення зразка ідеального суспільного стану, бачення перспектив розвитку культури.

Мозаїчний і фрагментарний характер сучасної культури і децентрація духовної культури обумовлюють особливу увагу культурології до видовища, для якої аналіз цих видовищ являє особливий інтерес, оскільки дає можливість узагальнити різноманітну практику театралізованих постановок, свят, зрозуміти символічну гру як універсальну закономірність масової культури, виявити специфіку візуальної складової духовного життя.

Огляд публікацій. Осмислення масового видовища передбачає обов'язкове звернення до праць С. Аверінцева, А. Гуревича, С. Іконікової, М. Кагана, В. Межуєва та ін. Крім того, оскільки масове видовище є феноменом масової культури, дана стаття ґрунтується на працях Р. Барта, Х. Ортеги-і-Гассета й ін. Святу, як найбільш поширеній формі масового видовища, присвячені праці М. Бахтіна, Р. Гвардіні, Р. Кайуа, М. Еліаде, в яких звертається увага на його ритуальний зміст. Питання театралізованої вистави досліджували і О. Авдєєв, А. Байбурін та ін.

Таким чином, накопичений значний дослідницький матеріал, однак, незважаючи на широкий спектр наведених досліджень, які можуть розглядатися в якості наукового підґрунтя аналізу масових свят і видовищ, багатогранність даної проблеми дає змогу виокремити нові аспекти вивчення даного феномена.

Метою даної статті є виявлення символічної сутності і форм масових видовищ як соціокультурного феномена.

Вклад проблеми. Історично поняття «культ» і «культура» завжди були нероздільні. Латинське *cultur* (почитати, поклонятися) з часом трансформувалося в *культ*, під яким розуміється релігійне шанування предметів, реальних чи фантастичних істот; релігійна обрядовість [7]. Культ – форма релігійного дійства, що являє собою сукупність специфічних дій (ритуалів, обрядів, церемоній), викликаних відповідним віровченням і спрямованих на сферу сакрального [6]. Культ – це схиляння перед будь-чим: вищими силами, окремою харизматичною особистістю або навіть перед соціальним явищем чи матеріальним об'єктом [10]. Можна виокремити два види релігійного культу: магію і так званий умилостивний культ.

У релігієзнавстві магія часто протиставляється релігії та розглядається як явище, принципово відмінне від неї. Магія з самого її зародження в первіснообщинному ладі була присутня в культовій практиці всіх первісних і наступних релігій. Саме в релігії народилися такі форми культу, як жертвопринесення і молитви, які отримали назву умилостивних. Задобрювання, або примирення грізних могутніх сил і духів природи у вигляді жертвоприношень є загальним явищем для первісних